

ŪDENS AIZSARDZĪBA UN APSAIMNIEKOŠANA

Ūdens ir būtisks cilvēku, dzīvnieku un augu dzīvības procesu nodrošināšanas faktors un ekonomikas resurss; tā aizsardzības un pārvaldības pasākumi sniedz pasākumus pāri valstu robežām. Ar ES Ūdens pamatdirektīvu (ŪPD) ir izveidots tiesiskais regulējums, lai Eiropas Savienībā aizsargātu un atjaunotu tīra ūdens resursus un nodrošinātu to ilgtspējīgu ilgtermiņa izmantošanu. To papildina specifiskāki tiesību akti, piemēram, Dzeramā ūdens direktīva un Peldvietu ūdens direktīva, Plūdu direktīva un Jūras stratēģijas pamatdirektīva, kā arī starptautiski nolīgumi.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 191.–193. pants.

VISPĀRĪGA INFORMĀCIJA

Ūdens nav komerciāls produkts, bet gan sabiedriska labuma un ierobežots resurss, kas jāaizsargā un jāizmanto ilgtspējīgi gan kvalitātes, gan kvantitātes ziņā. Tomēr to stipri noslogo daudz dažādu izmantošanas veidu dažādās nozarēs, piemēram, lauksaimniecības, tūrisma, transporta un enerģētikas nozarēs. Komisija 2012. gadā publicēja [Eiropas ūdens resursu aizsardzības konceptuālo plānu](#) – ilgtermiņa stratēģiju, ar ko ir iecerēts panākt, lai kvalitatīvs ūdens pietiekamā daudzumā būtu pieejams visiem leģitīmajiem tā izmantošanas veidiem, tādēļ rezultatīvāk īstenojot spēkā esošo ES politiku ūdens resursu jomā, ūdens resursu jomā nospraustos politikas mērķus integrējot arī citos politikas virzienos un novēršot spēkā esošā regulējuma trūkumus. Tajā ir paredzēts, ka tiks ieviesta ūdens resursu uzskaitē un noteikti ūdens lietderīgas izmantošanas mērķrādītāji, kā arī izstrādāti ES standarti atkārtotai ūdens izmantošanai.

SASNIEGUMI

Ar ES politiku ir noteikti divi galvenie tiesiskie regulējumi attiecībā uz saldūdens un jūras resursu aizsardzību un pārvaldību, pamatojoties uz ekosistēmā balstītu, holistisku pieeju – Ūdens pamatdirektīva (ŪPD) un Jūras stratēģijas pamatdirektīva (JSPD).

A. Ūdens pamatdirektīva (ŪPD) un to papildinošās specifiskās direktīvas ūdens jomā

ES [Ūdens pamatdirektīva](#) nosaka pamatsistēmu iekšējo virszemes ūdeņu, pārejas ūdeņu, piekrastes ūdeņu un gruntsūdeņu aizsardzībai. Tās mērķis ir nepieļaut un samazināt piesārņojumu, veicināt ilgtspējīgu ūdens izmantošanu, aizsargāt un uzlabot ūdens vidi un mazināt plūdu un sausuma ietekmi. Tās vispārējais mērķis ir

panākt visu ūdeņu labu ekoloģisko stāvokli. Tādēļ dalībvalstīm tiek prasīts sagatavot tā dēvētos upju baseinu apsaimniekošanas plānus, kuru pamatā ir dabiskie upju ģeogrāfiskie baseini, un arī izstrādāt konkrētu pasākumu programmas nosprausto mērķu sasniegšanai.

Papildus ŪPD ir pieņemtas vēl specifiskāku mērķu direktīvas, piemēram, Gruntsūdeņu direktīva, Dzeramā ūdens direktīva un Peldūdeņu direktīva, Nitrātu direktīva, Komunālo notekūdeņu attīrīšanas direktīva, Vides kvalitātes standartu direktīva un Plūdu direktīva.

Direktīvā par [gruntsūdeņu](#) aizsardzību no piesārņojuma un noplicināšanās ir noteikti konkrēti kritēriji, pēc kuriem vērtēt ūdens labu ķīmisko kvalitāti, identificēt nozīmīgas un stabilas augšupejošas tendences un definēt sākumpunktus tendenču virziena maiņai. Visām piesārņotājvielām (izņemot nitrātus un pesticīdus, kuriem piesārņojuma robežvērtības noteiktas ar attiecīgiem ES tiesību aktiem) robežvērtības nosaka dalībvalstis.

[Dzeramā ūdens direktīvā](#) ir definēti būtiski dzeramā ūdens kvalitātes standarti. Tajā ir noteikts pienākums dalībvalstīm regulāri veikt dzeramā ūdens kvalitātes monitoringu, izmantojot paraugu ņemšanas metodi. Dalībvalstis var iekļaut savai teritorijai specifiskas papildu prasības, taču tikai tad, ja tādējādi tiek panākti augstāki kvalitātes standarti. Šajā direktīvā ir noteikts arī pienākums regulāri sniegt informāciju patērētājiem. Turklāt reizi trijos gados par dzeramā ūdens kvalitāti ir jāziņo Komisijai. Atbildot uz Eiropas pilsoņu iniciatīvu "Right2Water", Komisija 2018. gada 1. februārī publicēja [priekšlikumu atjaunināt](#) 20 gadus veco direktīvu. Ar pārskatīto direktīvu būtu atjaunināti spēkā esošie nekaitīguma standarti un pieejamāks kļūtu nekaitīgs dzeramais ūdens atbilstoši jaunākajiem Pasaules Veselības organizācijas ieteikumiem. Dzeramā ūdens kvalitāte un ūdensapgāde patērētājiem kļūtu vēl pārredzamāka, un tas palīdzētu samazināt plastmasas pudeļu skaitu, jo cilvēki vairāk uzticētos ūdensvada ūdens kvalitātei. Uz risku balstītam ūdens nekaitīguma novērtējumam, kas veicams visas ES mērogā, vajadzētu palīdzēt noteikt un novērst iespējamus riskus tām ūdens ieguves vietām, kuras jau tiek izmantotas ūdensapgādei.

[Peldvietu ūdens direktīvas](#) mērķis ir uzlabot sabiedrības veselības un vides aizsardzību, paredzot noteikumus par peldvietu ūdens monitoringu un klasifikāciju (četrās kategorijās) un par sabiedrības attiecīgu informēšanu. Peldsezonas laikā dalībvalstīm reizi mēnesī ir jāņem peldvietu ūdens paraugi un jāizvērtē vismaz divu konkrētu baktēriju koncentrācija katrā peldvietā. Par to ir jāinformē sabiedrība, izmantojot "peldvietu ūdens profilus", kas satur, piemēram, informāciju par piesārņojuma veidiem un avotiem, kuri ietekmē peldvietu ūdens kvalitāti. Kopš 2011. gada ir noteikts standarta simbols, lai informētu sabiedrību par peldvietu ūdens klasifikāciju un peldēšanās aizliegumu. Komisija un Eiropas Vides aģentūra (EVA) katru gadu publicē kopsavilkuma ziņojumu par peldvietu ūdens kvalitāti.

[Vides kvalitātes standartu direktīvā](#) ir noteiktas 33 prioritāro vielu un 8 citu piesārņojošo vielu pieļaujamās koncentrācijas robežvērtības virszemes ūdeņos. Pārskatot šo direktīvu, tika iekļautas 12 jaunas vielas un noteikts pienākums Komisijai izveidot tādu vielu papildu sarakstu (kontROLSarakstu), kuru monitorings ir jāveic visās dalībvalstīs, jo tas nodarētu prioritāro vielu saraksta turpmākai pārskatīšanai.

[Komunālo notekūdeņu attīrīšanas direktīvas](#) mērķis ir aizsargāt vidi no komunālo notekūdeņu un ražošanas notekūdeņu novadīšanas kaitīgās ietekmes. Šajā direktīvā ir noteikts obligāto standartu minimums un termiņi attiecībā uz notekūdeņu savākšanu, attīrīšanu un novadīšanu, ar to ir ieviesti ierobežojumi attiecībā uz notekūdeņu dūņu novadīšanu un noteikta prasība pakāpeniski izbeigt notekūdeņu dūņu izgāšanu jūrā.

Pašlaik tiek spriests par jauniem noteikumiem, kas palīdzētu novērst ūdens trūkumu, veicinot attīrītu notekūdeņu atkārtotu izmantošanu apūdeņošanai lauksaimniecībā.

[Nitrātu direktīvas](#) mērķis ir aizsargāt ūdeņus no lauksaimnieciskas darbības radītā piesārņojuma ar nitrātiem. Papildinošā regulā ir noteikta prasība dalībvalstīm reizi četros gados nosūtīt Komisijai ziņojumu par labas lauksaimniecības prakses noteikumiem, par noteiktajām pret nitrātiem jutīgajām zonām (NJZ) un par ūdens monitoringu, ziņojumā iekļaujot arī rīcības programmu kopsavilkumus. Gan minētā direktīva, gan regula ir pieņemtas, lai aizsargātu dzeramā ūdens resursus un nepieļautu eitrofikācijas nodarītu kaitējumu.

Ar ES [Plūdu direktīvu](#) ir iecerēts mazināt un pārvaldīt riskus, ko cilvēka veselībai, videi, infrastruktūrai un tīpašumam rada plūdi. Tajā dalībvalstīm ir noteikts pienākums veikt sākotnējo novērtējumu, lai noskaidrotu plūdu riskam pakļautos upju baseinus un ar tiem saistītās krasta teritorijas un pēc tam sagatavotu plūdu riska kartes un pārvaldības plānus, kas vērsti uz plūdu novēršanu, aizsardzību pret plūdiem un gatavību rīcībai ārkārtas situācijās. Visi šie uzdevumi ir jāveic saskaņā ar ŪPD un tajā paredzētajiem upju baseinu apsaimniekošanas plāniem.

B. ES piekrastes un jūras vides aizsardzības politika

[Jūras stratēģijas pamatdirektīva](#) (JSPD) ir vides jomas pīlārs ES integrētajai jūrlietu politikai (IJP), kas ir izstrādāta, lai veicinātu vēl ilgtspējīgāku jūras ekonomikas attīstību, vienlaikus labāk aizsargājot jūras vidi. Ar JSPD ir iecerēts līdz 2020. gadam panākt jūras ūdeņu labu ekoloģisko stāvokli, turpināt jūras ūdeņu aizsardzības un saglabāšanas pasākumu īstenošanu un nepieļaut turpmāku stāvokļa pasliktināšanos. Direktīvā ir noteikti Eiropas jūras vides reģioni (Baltijas jūra, Atlantijas okeāna ziemeļaustrumu daļa, Vidusjūra un Melnā jūra) un apakšreģioni to ģeogrāfiskajās robežās, kas noteiktas ar reģionālajām konvencijām par jūras vidi. Lai līdz 2020. gadam panāktu labu ekoloģisko stāvokli, dalībvalstīm ar ekosistēmā balstītu pieeju ir jāizstrādā pamatotas jūras vides stratēģijas, kas reizi sešos gados ir jāpārskata. Turklāt regulā par [integrētu piekrastes pārvaldību](#) (ICZM) ir noteikti piekrastes teritoriju pareizas plānošanas un pārvaldības principi, kuri dalībvalstīm ir jāņem vērā.

Kuģa "Erika" izraisītā naftas noplūdes katastrofa 1999. gadā mudināja ES nostiprināt savu lomu kuģošanas drošības un jūras piesārņojuma jomā, [izveidojot Eiropas Jūras drošības aģentūru \(EMSA\)](#), kas cita starpā ir atbildīga arī par kuģu radītā piesārņojuma novēršanu un reaģēšanu uz to, kā arī reaģēšanu uz jūras piesārņojumu no naftas un gāzes ieguves iekārtām. Ar direktīvu par [kuģu radīto piesārņojumu](#) un sodu noteikšanu par pārkāpumiem un ar tās [atjaunināto redakciju](#) ir iecerēts panākt, ka personām, kuras atbildīgas par piesārņojošu vielu nopludināšanu jūrā, tiek piemērotas efektīvas un preventīvas sankcijas, kas var būt krimināltiesiskas vai administratīvas. Piesārņojošo vielu nopludināšana no kuģiem ir uzskatāma par krimināli sodāmu nodarījumu, ja tā

ir tīša, notikusi neapdomības vai smagas nolaidības dēļ un tās rezultātā ir būtiski pasliktinājusies ūdens kvalitāte.

C. Starptautiskie nolīgumi par reģionālajiem ūdeņiem

Eiropā jūras vides ūdens resursu aizsardzību reglamentē četras starptautiskas sadarbības struktūras jeb tā dēvētās reģionālās jūras konvencijas, ko dalībvalstīs noslēgušas ar kaimiņvalstīm, ar kurām tām ir kopīgi ūdeņi: 1992. gada OSPAR konvencija (kuras pamatā ir iepriekšējās Oslo un Parīzes konvencijas) par Atlantijas okeāna ziemeļaustrumu daļu, 1992. gada Helsinku konvencija (*HELCOM*) par Baltijas jūras reģionu, 1995. gada Barselonas konvencija (*UNEP-MAP*) par Vidusjūru un 1992. gada Bukarestes konvencija par Melno jūru. ES upju ūdeņu aizsardzība tiek īstenota saskaņā ar 1996. gada Konvenciju par Donavas aizsardzību un 2009. gada Konvenciju par Reinas aizsardzību. Pateicoties reģionālajai sadarbībai vides jomā, kur galvenā uzmanība ir pievērsta jūras ūdeņiem vai upju baseiniem, ES ir izstrādātas vairākas makroreģionālās stratēģijas: Baltijas jūras reģiona stratēģija (2009) (pirmā visaptverošā ES stratēģija, kas izstrādāta makroreģionam), stratēģija Donavas reģionam (2011) un stratēģija Adrijas un Jonijas jūras reģionam (2014).

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Līdz šim vēl nebijusī Eiropas pilsoņu iniciatīva “Right2Water” rosināja ES iestādes un dalībvalstis nodrošināt, lai visiem iedzīvotājiem būtu iespēja izmantot savas tiesības uz ūdensapgādi un sanitāriju, lai ūdensapgāde un ūdens resursu apsaimniekošana nebūtu pakļauta iekšējā tirgus noteikumiem un lai ar ūdens resursiem saistītus pakalpojumus neskartu liberalizācija. [Reaģējot uz šo Eiropas pilsoņu iniciatīvu](#), Parlaments ar lielu balsu vairākumu aicināja Komisiju nākt klajā ar likumdošanas priekšlikumiem, kas nodrošina, ka tiek īstenotas cilvēktiesības uz ūdeni un sanitāriju, kuras atzinusi Apvienoto Nāciju Organizācija, un attiecīgā gadījumā pārskatīt ŪPD, lai būtu atzīta ūdens vispārēja pieejamība un cilvēka tiesības uz ūdeni.

Akcentējot nepieciešamību pāriet uz aprites ekonomiku, Parlaments atbalstīja ieceri popularizēt ūdens atkārtotu izmantošanu apūdeņošanai lauksaimniecībā. Ar līdzīgu vadmotīvu tas deva piekrišanu plānam uzlabot ūdensvada ūdens kvalitāti, tādējādi mazinot plastmasas pudeļu izmantošanu.

Savā [rezolūcijā par okeānu starptautisku pārvaldību](#) Parlaments uzsvēra – “lai radītu ilgtspējīgu jūras ekonomiku un mazinātu ietekmi uz jūras vidi, ir jāveic pasākumi saistībā ar klimata pārmaiņām, sauszemes izcelsmes piesārņojuma nonākšanu jūrās un okeānos, jūras piesārņojumu un eutrofikāciju, jūras ekosistēmu un bioloģiskās daudzveidības aizsardzību, saglabāšanu un atjaunošanu, kā arī saistībā ar jūras resursu ilgtspējīgu izmantošanu”. Šajā sakarībā tas mudināja “Komisiju atbalstīt starptautiskos centienus nolūkā aizsargāt jūras bioloģisko daudzveidību, jo īpaši saistībā ar patlaban notiekošajām sarunām par jaunu juridiski saistošu instrumentu jūras bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai un ilgtspējīgai izmantošanai teritorijās, kas ir ārpus valstu jurisdikcijas” un aicināja “Komisiju ierosināt stingrākus tiesību aktus, lai saglabātu un ilgtspējīgi izmantotu jūras bioloģisko daudzveidību apgabalos, kas atrodas dalībvalstu jurisdikcijā”.

Tina Ohliger
05/2019

